

korábbi, számunkra érzékelhetetlen tudatalatti események. Dolgozatában a szerző filozófiai érvekkel bizonyítja, hogy – módszertani és értelmezésbeli hiányosságaik okán – egyik neurofiziológiai kísérlet sem tudja kellőképpen alátámasztani, hogy nem létezik szabad akarat, és úgy véli, hogy továbbra is a szubjektív döntések veridikus jellegét állító fenomenológiai érv a szabad akarat igazolásának legkézenfekvőbb módja. Zsupos Norbert tanulmánya ismét egy határterületre, irodalom és filozófia köztes terébe kalauzolja az olvasót, amikor Gilles Deleuze *Proust*-kötetének elemzése kapcsán az igazság termelésének jelelmélen túli problémáit feszegeti. Ebben az értelmezésben az igazság nem pusztán az előttünk álló jelek megfejtése során bontakozik ki, hanem mindig a létrehozásban rejlik. Ezt a létrehozást nevezi Deleuze *antilogosznak*, vagyis olyan

gépezetnek, amelyet saját, szervek nélküli működése határoz meg: az igazság ebben a felfogásban tehát nem az anyagszerű jelekből kibontott transzcendens értelem, hanem a művészet világából megalkotott immanens „lényegként” képződik meg.

Összességében elmondható, hogy az *Ütközéspontok V.* című konferenciakötet a filozófia és a többi humántudományi diszciplína közötti ütközéspontokat, törésvonalakat mutatja fel, amelyek számos továbbgondolandó kérdést vetnek fel a filozófiai gondolkodás számára is. A kötetbeli írások zömében felbukkanó transzdiszciplináris megközelítésmód olyan filozófiai átjárásokat nyithat meg, amelyek sikerrel értelmezhetik újra egy-egy szűkebben vett kérdéskörnek a maga aldiszciplinájában bejáratottnak számító elgondolását.

Bakcsi Botond

A tudomány a neoliberális fordulat után

*A szellem korrumpálása? Szerk. Ungvári Zrínyi Imre.
Pro Philosophia Kiadó, Egyetemi Műhely Kiadó, Kvár 2018. 280 old.*

Az *A szellem korrumpálása?* című konferencia és annak anyagaiból létrejött kötet több olyan kérdést is felvet, amelyet nem igazán illdomos manapság vitatni – egy olyan korban, amelyben a tudományos kutatás és a vélemény szabadság olybá tűnik, hogy korlátozatlan. A kötet szerzői épp arra irányítják rá az olvasó figyelmét, hogy ez jóval kevésbé van úgy, mint amennyire azt gondolni szeretnénk, azonban a probléma egy sokak által nem várt oldalról érkezik.

Az alapvető kérdés ugyanis az, hogy adottak-e ma is a tudás szabadságának, valamint az ahhoz való szabad hozzáférésnek továbbra is a feltételrendszerei. Itt pedig a kötet nagyon tudatosan már az elején bevezeti, hogy jelenleg a legtöbb korlátozás nem ideológiai, hanem piaci mechanizmusok által történik, így a konfliktus sokkal inkább gazdasági,

mintsem politikai jelleget ölt. Ugyanis ha a kutatók jellege és különösen a támogatottságuk egyre inkább piacosodik, egy olyan helyzet alakul ki, amely nagyon könnyen elvezet a kutatói munka értelmének elvesztődéséhez, illetve szem elől tévesztéséhez. A nyugati eszmetörténet során már a legkorábbi időktől kezdődően, a kutatói munka első formái óta – ezeket szokás a mai agyon-gyakorlatiasított, IT-szcientista és menedzseri korszakban a „filozofálás” gúnyszavával illetni – mindvégig az igazság zavartalan feltárása volt. Az elmúlt egy évszázadban ennek sok helyen sok alkalommal az ideológiai mechanizmusok próbálták gátat vetni, azonban a mindenhol bekövetkezett neoliberális fordulat óta a piac vette át ezt a fő korlátozó szerepet. Ez annál is inkább lényeges, hogy a piac még csak távolról sem mentes az ideológiai befolyásoltságtól, épp csak

nem annyira nyilvánvalóan, mint egy ideológiai államapparátus esetében.

Ebből nyilvánvalóan következik a tudományos társadalmi rendszer alkalmasságának a felvetése és annak, hogy ez mennyire tud egy ilyen piaci környezetben hű maradni ahhoz az ön-ethoszához, amelyet a nyugati eszmetörténet során magára vállalt. Különösen azért problémás felvetés ez, mert ennek az önethosznak egyik legfontosabb eleme éppen az, amely megpróbálja minimalizálni, ha teljesen kizárni nem is tudja, a tudományos munkába való külső beleszólás minden formáját és kísérletét. Ez a külső beavatkozás a tudomány területére azonban nemcsak magát a kutatómunkát érinti, hanem szabadnak kell lennie az eredmények publikálása és megvitatása lehetőségének is. Történelmileg ezt a tudósok közötti levelezések, a kutatói csoportok, filozófiai és teológiai társaságok garantálták, amelyek szerepét szintén egyre erősebben korlátozta, majd közel megszüntette a nyers piaci beavatkozás. Ezt leginkább azzal érte el, hogy a tudományos világ piacosodása a modernitás során azt eredményezte, hogy a kutatások és azok támogatása egyre inkább magánvállalkozás lett: az állam egyre kevésbé vállalt szerepet a tudományos kutatások finanszírozásában, amely jelenség együtt járt a neoliberais privatizációs folyamatok egyre erősebb kiterjedésével. Ungvári Zrínyi Imre, a kötet szerkesztője Habermast idézi, aki szerint „a piac [...] minden pórusba behatol és minden emberek közötti kapcsolatot a saját előnyök keresésébe szorít be”, azonban a szemfüles olvasó felismerhet egy jóval korábbi szerzőt e sorok között, aki szerzőtársával egy közösen jegyzett bizonyos kiáltványban más szavakkal, de ugyanezen gondolatot fogalmazta meg nem kevésbé hatásosan.

Ebben a helyzetben pedig az ismert klasszikus állam-egyetem-piac modellből az állam kivonult – tenném hozzá: kivonult, vagy a piac kikényszerítette a „gazdasági racionalizálás” szent mantrája mögé rejtőzve – és az egyetemi, valamint az ebből kinövő tudományos szféra közvetlenül a gazdasági szférával kerül szembe – folytatja a szerkesztő. Ennek egyik következménye az, hogy az egyetemi és tudományos szféra is mindössze egy piaci

versennyé silányul, annak minden ellaposodásával és kiüresedésével együtt, aminek következtében nem az válik lényegessé, hogy mely kutatás rendelkezik lényegi tartalmi értékkel, hanem az, hogy mely kutatás rendelkezik több piaci eladhatósággal. Ez továbbgördíti azt az egész mechanizmust, amely, visszahatva a tudományos kutatások finanszírozására és ezáltal egész menetére, minél inkább a globális piacba probléma nélkül beilleszthető sematikus kutatásokat, kutatókat és attitűdöket hozza létre. A társadalomtudományok területén tűnik fel ennek egyik legerőteljesebb sztereotipikus képe az n + 1-ik „x város egyetemista diákjainak önkéntességi hajlandóságát”, „vizsgáló”, „tanulmányok” képében. A jelenség nem véletlen, hisz az önkéntes munka a modern piaci fétis legtökéletesebb megtestesülése: olyan munka elvégzése, amit nem kell megfizetni – nincs olyan piaci szereplő a munkaadók között, aki ennél valaha is többre vágya.

Ugyanakkor érdemes sokkal nagyobb léptékű következményeket is szem előtt tartani, hiszen a tudományos tevékenység és az egész tudományos élet ilyen jellegű piacosodása és versenyítése azzal is jár, írja a kötet szerkesztője, hogy erős befolyással rendelkező piaci szereplők nyereségvágyának rendelődik alá az az egyetlen tevékenység, amelytől függ az emberiség létfeltételeinek – és fűzném hozzá: boldogságának – a megismerése, életképességének fenntartása és életminőségének minél fokozottabb célszerű javítása is. Ezeknek a feltételeknek a piaci nyereséghez való mellérendelése és azoktól való függővé tétele nemcsak etikai és morális aggályokat vethet fel, hanem egész pontosan a szó legszorosabb értelmében közveszélyes. Ennek értelmében a kötet többféle kérdést is körbejár szerzők sokaságát és kutatási területeik változatosságát mutatva be.

A kötet számos tudományterület szerzőit és a témában releváns kérdésfelvetéseit vonultatja fel a filozófiától kezdődően a teológián, gazdaságon és gazdaságpolitikán keresztül egészen a pszichológiáig, politikatudományig és irodalomelméletig. A kötet fejezetein keresztül – Kutatás, megismerés és fenntarthatóság; A tudomány nyilvánossága piaci keretek között; A tartalom és az intézményes forma

disszonanciája; Megismerés, hatalom és lelkiismeret – azonban nemcsak a kérdésselvetések változottságával találkozunk, hanem azok körüljárásának mélységével is. A kötetben szereplő írások egyik legnagyobb erőssége, hogy aktívan szembehelyezkednek azzal a piacósított felszínességgel, amelybe egyre inkább belekényszerül a tudományos élet, annak érdekében, hogy eleget tegyen azoknak a feltételeknek, amelyekről anyagi támogatottsága függ. Ez pedig köthető az egész téma – meglátásomban is – egyik legfontosabb kérdésköréhez, mégpedig a kutató felelősségéhez. Annál is inkább, mivel a kötet jogosan kezeli a tudományt tág fogalomként, amelybe nemcsak az egzakt természettudományok tartoznak bele, hanem a társadalomtudományok és a filozófia is. Az ilyen formában felfogott tudomány szempontjából a felelősség kérdése akképpen is felmerül, jobban mondva akképpen merül fel elsősorban, hogy a kutató felelősségéhez hozzátartozik annak felismerése is, hogy nem csupán az tekinthető legitim és fontos kutatásnak, amelynek száraz és nyers gazdasági fogalmakban leírható eredményei vannak. Ugyanis egy ilyen tudományfelfogás olyan szinten szűkíti az

ember világra való rátekintésének – hogy olyan platóni fogalmakról ne is szóljunk, mint a világra való rácsodálkozásnak – a horizontját, amelyben az emberi fajt „egy szürke, üres, mentálisan kiégett pusztában tűnik fel, ahol az agyonpiacosított tudományfelfogás mindent, ami csak elképzelhető, réges-régen „az önző számítás jeges vizébe” fojtott.

Pontosan ezért a jelen kötet, lévén alapja az évente megrendezett Alkalmazott Etikai Konferencia, nemcsak tudományos, hanem morális és etikai értelemben is időszerű és rendkívül fontos. Olvasása és tanulságainak megfontolása többszörösen ajánlott mind a kutatás területén dolgozók számára, mind a kutatás és a tudományok iránt érdeklődők, de szintúgy – és talán főleg – azok számára is, akik először készülnek a tudományok területére betekinteni. Részükről megfontolt lépés lenne olyan alapról tenni meg az első lépéseket, amely morális, de nem moralizáló nézőpontból közelíti meg a tudományos élet viszontagságait a pusztán gazdasági előnyök számításának szempontjai helyett.

Ivácson András Áron

Ötszáz év történéseiről

A reformáció aktualitásai.

Szerk. Berszán István, Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kvár, 2018, 340 old.

A reformáció aktualitásai című tanulmánykötet a reformáció ötszázadik évfordulója alkalmából a Babeş–Bolyai Tudományegyetem által szervezett Refo500 műhelykonferencián elhangzott előadások egy részének írott változatát tartalmazza, tizennyolc tanulmányt, ahol a darabszám valószínűleg nem szándékos, de jelképes, a szövegek összessége egy nagykorú, felnőtt témához való viszonyulást tükröz.

Több kutatási területtel foglalkozó, emiatt a kérdéskör más-más aspektusára fókuszáló szakember,

irodalmár, művészet-, vallás- és kultúrakutató, filozófus munkáit olvashatjuk, melyek ezért nagyon különbözőek és nem összehasonlíthatók, összességében mégis üdítő a kötet változatossága. Íme egy rövid szemléltetés: Ungvári Zrínyi Imre és Veress Károly a transzcendencia fogalmát a filozófia felől közelítik meg Martin Buber dialógusfilozófiáját, illetve a horizontális és vertikális transzcendencia fogalmait vizsgálva Körösvölgyi Zoltán a kortárs szakrális építészet lehetőségeiről számol be egy empirikus